

בית הספר המרכזי להוראת השואה

בין העולמות: מעגלים חברתיים בגטו טרזיינשטט

שלום! באתר האינטרנט "בין העולמות" אנו מזמינים אתכם להצטרף למסע בעקבות עולמם של הילדים בגטו טרזיינשטט. המסע מבקש להתחקות אחר ההתמודדות של הילדים עם המצוקה, האובדן והכאב בתקופת השואה. באתר מערך שיעור לפעילות עם תלמידי חטיבת הביניים והחטיבה העליונה.

האתר מבוסס על מקצת ממאגר המקורות והפעילויות המצוי בתקליטור "בין העולמות – מעגלים חברתיים בגטו טרזיינשטט". התקליטור עוקב אחר עולמם של היהודים בגטו לנוכח המציאות הקשה ומתמקד במסגרות חברתיות שונות שיהודי הגטו השתייכו אליהן – מעין תת-תרבויות של ילדים, של מבוגרים, של נשים ושל גברים.

מערך שיעור

הפעילות מתמקדת בחייהם ועולמם של ילדים בגטו טרזיינשטט ועוקבת אחר יחסיהם במסגרות חברתיות שונות בגטו:

- הקדמה
- העולם שבין הורים וילדיהם
 - עולמם של הילדים
 - העולם שבין מדריכים וילדים
- סיכום

בכל פרק עדויות הקשורות לנושא ומתמקדות בקולם של הילדים.

הקדמה

בגטו טרזיינשטט נכלאו בעיקר יהודים מצ'כיה וגם מגרמניה, מאוסטריה, מהולנד, מדנמרק ומהונגריה. הגטו נועד לשמש מחנה מעבר לפני גירוש היהודים בהדרגה למחנות השמדה. אחר כך, ב-1944, הוא שימש אתר הסוואה לרצח יהודי אירופה בכך שהוצג כ"יישוב יהודי לדוגמה" בעל "מנהל יהודי עצמי".

ב-1944 הציגו הגרמנים את הגטו לפני ועדת חקירה של הצלב האדום. לפני בואה של המשלחת גורשו יהודים רבים לרצח באושוויץ (כדי להפחית את הצפיפות הרבה בגטו), נפתחו בו חנויות מדומות, בית קפה מדומה, בנק מדומה וגני ילדים מדומים, והעיר קושטה בגינות קטנות ובפרחים. הביקור הוכן בקפידה מראש, לרבות מפגשים מצונזרים של אסירים יהודים עם נציגי הצלב האדום. אחרי הביקור נעשה סרט תעמולה על חייהם של היהודים בחסות הרייך השלישי. בתום ההסרטה שולחו רוב "שחקני" הסרט לתאי הגזים באושוויץ.

לאשליה שעיצבו הגרמנים בקפידה בזמן המלחמה הייתה השפעה גם לאחר סיום המלחמה. טרזיינשטט נחשב לעתים, בטעות, לגטו "לדוגמה" שתנאי החיים בו היו טובים יותר. חשוב מאוד ללמוד ולדעת שמקומו של המוות לא נפקד בגטו טרזיינשטט - רוב הזקנים שהובאו לגטו מתו בתוך הגטו, והוא שימש בעיקר תחנת מעבר בדרך למחנות המוות. ב-9 במאי 1945 שוחרר הצבא האדום את גטו טרזיינשטט. בעת השחרור נמצאו בו כ-30,000 יהודים, רובם אסירי מחנות שהגיעו לשם במסגרת צעדות המוות.

סך הכול 155,650 יהודים גורשו לטרזיינשטט, ומהם מתו בגטו 34,000, כ-87,000 מהם גורשו למחנות בפולין, ואת רובם הגדול רצחו הגרמנים. רק כ-3,000 מיהודי טרזיינשטט שרדו מהמחנות.

א. העולם שבין הורים וילדיהם בטרזינישטט

גטו טרזינישטט הוקם בשטחה של עיר מבצר ששימשה למגורי הצבא הצ'כי. את הצבא שימשו בעבר קסרקטינים (אולמות ענק). גירוש היהודים אל טרזינישטט הוביל לצפיפות עצומה. עקב כך הפרידה ההנהגה היהודית בין נשים וגברים, ואלו חיו בקסרקטינים נפרדים, מה שהביא לכך שרוב המשפחות לא חיו יחד. כדי להטיב את תנאי המגורים של הילדים, יזמה ההנהגה היהודית מעבר של חלק מהילדים אל מעונות מיוחדים ("היים") שהוקמו בבנייני ציבור. בהיים זכו הילדים לחינוך, למנות מזון גדולות יותר משל המבוגרים והיו משך כל שעות היממה בהשגחת מדריכים. לכן העדיפו הורים רבים שילדיהם יחיו במעונות בלעדיהם. הנסיבות הללו הולידו מציאות חיים ייחודית.

כיצד הושפעו מערכות היחסים של הילדים עם הסובבים אותם במציאות זו?

שאלת פתיחה:

חשבו על העולם המוכר לכם: מהם לדעתכם הגורמים החיוניים לילדות תקינה ונורמטיבית?

למורה: להורים תפקיד מכריע בעיצוב זהותם וגורלם של ילדיהם: גיבוש הדימוי העצמי של הילדים, מימוש שאיפותיהם האישיות והקניית הערכים שידריכו את חייהם. יחסים אלו נשענים על קרבה ועל תלות הדדית. הילדים נזקקים להורה הבוגר שישפק את צורכיהם הבסיסיים - מזון, מחסה ואהבה שאינם תלויים בדבר - וההורים זקוקים לילדיהם כדי שיעניקו טעם לחייהם והמשכיות. צמיחתם של הילדים ויציבות עולמם הפנימי תלויות במידה רבה ביכולתם של ההורים למלא את תפקידם זה.

קראו את שני המקורות הכתובים, צפו בעדות הווידאו ודונו בשאלות שבהמשך:

מקורות:

על ההשפלה של ההורים בפני ילדיהם מספר מרדכי אנסבכר: "אמי קיבלה דיזנטריה ונחלשה מיום ליום [...] ערב אחד באתי מהמעון לשוחח אתה. ראיתי שהיא כבר לא דיברה. היא היתה ללא מבט בכלל. אמרתי לה: אמי, הנה באתי, אני רוצה לדבר איתך, והיא אומרת: לא ילדי, אין צורך. ראיתי שהיא במצב מאוד מלוכלך, אני מתכוון לגוף, ולא יכולתי להביא טובה או עזרה, אחות לא הייתה והלכתי לאורך הבית [...] אמי ביקשה כל הזמן מים [...] בקושי רב קיבלתי טיפת מים ונתתי לה. היא אמרה כל הזמן: אני לא יכולה יותר [...] עשיתי מה שילדים בדרך כלל לא עושים. ניקיתי אותה ואת הסמרטוטים זרקתי. אמרתי לה: לא אעזוב אותך בשום אופן, אנו חיים יחד".

קרן, רסיסי ילדות, עמ' 60

על תנאי המגורים של ההורים מספר אלי בכנר: "זוכר אני את אמי שהייתה עובדת ניקיון ב-L-417 ובבילות ישנה בקסרקטין, וכשהייתי בא לבקרה בזמנה החופשי לא הרגשתי את עצמי בנוח. היה זה אולם עצום, שבו גרו 100-120 נשים. כאשר באתי, לא יכולתי לדפוק על הדלת אם מותר להיכנס. לא פעם נכנסתי והנה אשה מתפשטת או שוכבת על מיטתה, וזה לא היה נעים עבורי. התביישתי. לכן הייתי מבקש לקרוא לה החוצה ושם היינו יחד".

קרן, רסיסי ילדות, עמ' 59

עדות ווידאו של אווה ארבן על הילדות שנגמרה

"משם יצאתי אחר כך ברכבת לטרזין והיא לא הגיעה ממש לגטו. היא הגיעה כארבעה קילומטר לפני הגטו. כל אחד היה צריך לקחת את המזוודה שלו וללכת עם שלג עד הברכיים. היו ילדים קטנים, היו ילדים בוכים, היו ילדים בגיל שלי עם הדאגה, עם חוסר האונים".

שאלות לדיון:

- האם המגורים הנפרדים של הילדים, ללא הוריהם, שינו לדעתכם את מהות היחסים בין הורים לילדים (ריחוק, קרבה, ערעור סמכות ועוד)?
- אילו דילמות עולות מתוך המקורות שלפניכם? כיצד הילדים וההורים יכולים לפתור את הדילמות? אילו דילמות לא ניתנות לפתרון?

למורה: הפקדה מההורים אילצה את הילדים לקבל על עצמם אחריות ועצמאות. במעונות היה למדריכים ולמדריכות מקום חשוב מאוד בחייהם של הילדים, ואילו ההורים נדחקו הצדה. נוסף על כך נשללו מההורים זכויות בסיסיות כמו חינוך ילדיהם לערכים והקניית תפיסת עולם. פעמים רבות חזו ההורים בחוסר אונים בהתבגרות הכפויה של ילדיהם עקב תנאי החיים הקשים - מגפות, מחלות והשפלה. בתוך כך בכל שבוע יצאה מהגטו רכבת "השילוחים" ואיימה על המעטים שנותרו בו, ולעתים הופרדו בני משפחה אחת ושולחו בנפרד למוות במחנות.

אחד השברים הקשים שהתרחשו בשואה, פעמים רבות, הוא אבדן היכולת של ההורים להגן על ילדיהם וליצור למענם סביבת חיים נאותה - חוויית ההורות נשללה מהם. במציאות זו נדרש הילד ליצור לעצמו עולם מאוזן בין המציאות שנכפתה עליו, בין יכולתם המוגבלת של הוריו לסייע לו ובין כוחו שלו להתמודד עם האתגרים. ההורים היו על פי רוב חסרי אונים ולא יכלו לפתור את המצוקות של ילדיהם, ובכך התערער האיזון הנדרש ביחסים בין הורים לילדים.

כיצד התמודדו הילדים עם חיי היומיום בגטו?

ב. עולמם של הילדים בטרזיינשטט

על האופן שבו התמודדו הילדים עם המציאות היומיומית בגטו, אפשר ללמוד מעיתוני הילדים. בגטו טרזיינשטט יצאו לאור מספר עיתוני ילדים, בהם "ודם" ו"קמרד". כתב העת קמרד יצא לאור במעון Q609 – בית ילדים משותף לבנים ולבנות דוברי צ'כית וגרמנית. את 22 הגיליונות של קמרד כתבו נערים בכתב ידם הילדותי ואייר אותם העורך איוון פולאק, ללא השתתפות המדריכים. קמרד, כמו עיתוני הילדים האחרים, נועד לבדר, לספק חומר קריאה ולהקנות השכלה.

עיינו במקורות הכתובים הבאים, צפו בעדות הווידאו ודונו בשאלות שבהמשך:

כתבות, מודעות והודעות מתוך כתב העת "קמרד":

פישקולונה

מה זאת בעצם פישקולונה? במקורה היא מילה יוונית ופירושה פיש - לרוץ, קו - במכנסיים, לונה - רטובים [הפירוש הנכון הוא פישן משמעותו בסלנג גרמני לפשתן וקולונה הוא תור של חיילים].
מבדילים בין שלושה סוגי פישקולונה – יומית, ערבית, לילית.
פישקולונה יומית: היא רגילה לגמרי ועורכים אותה לרוב ביחידות... פישקולונה של בוקר, היא כבר מעניינית יותר, אך היא שייכת בעצם יותר לפישקולונה הלילית שעליה נדבר אחר-כך. ...
על פישקולונה של ערב מכריזים אחרי סיפורי הבלשים, בערך בשעה עשר, ואליה יוצא כל ההיים ורק העצלים נשארים במיטותיהם כדי להתעורר בלילה עם מכנסיים רטובים או לרוץ במשך כל הלילה.
פישקולונה לילית. אתה מתעורר. לילה אפל. אתה מרגיש צורך דחוף ולכן, נשלף מהשמיכה החמה, אתה מחפש את הסולם. אם משהו נופל לך על הראש, אתה תופס שעלייך לזחול בדרך אחרת, וכשאתה סוף סוף ממשש את הסולם, אתה יורד. אולי, אם יהיה לך מזל תצליח לצאת מן החדר חי ורק עם נכות חלקית. כשאתה מגיע לבית השימוש אתה נוכח לדעת באימה שהוא נעול. אתה הולך, לא, אתה רץ בחושך אל בית השימוש השני ליד הוואשרום (אמבטיה) זה אמנם קצת מוצף, אבל זה לא איכפת לך. פתאום צץ מאחורי פינת המרפסת פפה קרמר, יירקה פרנקל או מדריך אחר וכבר יש לך הייזלטורה (תורנות שירותים) כמו כלום. כיוון שאתה חייב ללכת לבית השימוש על אף הכל, אתה מחליט לצאת לחצר. זו דרך קשה מלאה תלאות ומתחים ואתאר אותה בגיליון הבא. לכן אני מייעץ לכם לשלם מנוי על הגיליון הבא של "קמרד" אחרת אולי לא תצליחו להשיג אותו.

בונדי, קראו לו חבר, עמ' 75-76

פינת השעשוע

הכי הרבה מכוניות מייצרת: רוסיה – ארה"ב – אנגליה
נפוליאון מת: באלבה – סט' הלן – מדירה
האי ס' מרטניק שייך: לאנגליה – לפורטוגל – לצרפת
טיציאן היה: סופר – משורר – צייר
אונטריו הוא: נהר – עיר-אגם

בונדי, קראו לו חבר, עמ' 89

חלק ראשון

- 1) כתוב 20 ערים גדולות יותר באות א' וב'
- 2) כתוב 10 נהרות בצפון אמריקה
- 3) כתוב 10 אנשים מפורסמים באות מ'
- 4) כתוב חמש אופרות ידועות ומלחיניהן
- 5) רשום את כל הציירים והפסלים הידועים לך

את הפתרונות נא למסור עד 2 במרס למערכת. השתתפו בתחרות בכבוד בלי עזרת אטלס. הפתרונות הטובים יפורסמו בגיליון הבא ויזכו בפרס.

שלכם,

זגבאנינה (כינויו של איוואן פולאק העורך)

בונדי, קראו לו חבר, עמ' 127

"הגירושים"

הטרנספורט (6 בספטמבר 1943) בא לפתע פתאום, כמו ברק. הוא פגע בכעשרים מהנערים שלנו, בתוכם כמעט כל הטובים ביותר במעון. אבל לא היה מה לעשות.

הגיעה שעת ערב, השעה שהיו אמורים לחלק את הקריאות לטרנספורט. כולנו חיכינו במתח להונזה יחוביץ שהיה מקבל את ההודעות. הנגלה הראשונה פגעה בנערים רבים. בנגלה השנייה שבאה מאוחר בערב כבר היו נערים מעטים יותר. נשכבנו נרגשים, כי הקריאה לעתודה הייתה אמורה להגיע בבוקר. והיא גם באה. במשך כל הבוקר ארזו הנערים שבטרנספורט ואנחנו עזרנו להם.

הגיע יום ההתייצבות. חלקם התייצבו ב-Q 319, אחרים בהמבורג, ב-L417 ובדרזדן. בכל העיר שררה פניקה. סוף סוף מוקמו כולם.

[...] הערב הראשון בלי החברים שלנו. כל מילה מהדהדת במעון בצורה משונה ועמומה כל כך.

בונדי, קראו לו חבר, עמ' 28

מודעה

אחליף בובה אלף אלף בעד מנת האשה (בשר קצוץ מעורב בקמח ומים)
לפנות אל: טינוף מעל הכל!

!הודעה!

סעיף 1 אסור לענות (למשל) על המשפט "מי ילך למטבח הילדים?" וכו' ב"הוא חמור" וכדומה. מי שלא נשמע להוראה מקבל סטירה מאחד הנוכחים בחדר.

סעיף 2 בשעה 21:00 חייב לשרור שקט גמור, כדי שהישנונים יוכלו לישון. מי שלא יישמע להוראה, שמו יימסר בידי הישנונים לבלאייר.

סעיף 3 כולם חייבים להיות מעוניינים שהתורן יסיים בזמן, ולכן על כל אחד לקום בשעה 7. מידלאיס
בונדי, קראו לו חבר, עמ' 107

ספורט

המחזור ה-9 בליגה של טרזין

א"ז* – הגיבור פראג 2:4

פראג-וינה 1:6

יוגנדפירזורגה-הגיבור טרזין 1:14

המשחק הזה התקיים ביום רביעי והיה יותר קומדיה ממשחק לי"פ (יוגנדפירזורגה) הייתה עדיפות מוחצת וכל שחקניה מלבד ברדה ומאייר הבקיעו שערים. ברדה, על-אף ששיחק במתקפה, לא נתן שער ומאיר לא הכניס פנדל. י"פ שיחקו טוב (זה לא היה קשה) על ה"ט (ראשי תיבות של הגיבור טרזין) לא אדבר.

* שמו של ארגון ספורט יהודי בצ'כוסלובקיה שהגיע להישגים נאים בענפי ספורט שונים ולרמה אולימפית בשחייה. בונדי, קראו לו חבר, עמ' 67

בשני עמודי הספורט תיאור המשחק בין הטבחים למרכז העבודה (1:7), תוצאות המחזור העשירי של טרזין וטבלת הליגה אחרי 10 משחקים – במקום הראשון הטבחים, במקום השני עובדי מחסן ההלבשה – שתי הקבוצות עם תשעה נצחונות – במקום ה-11 הגיבור טרזין, מקום אחרון וינה. בונדי, קראו לו חבר, עמ' 72

ב-26 בינואר הוכרז על תחרות פינג פונג בהיים שלנו. המעון חולק לליגה ולבית א' וב'. בתחרות השתתף כל ההיים. למחזור הראשון בליגה נקבעו על פי הגרלה השחקנים הבאים:

ליגה	בית א'	בית ב'
האן-פולאק	קליין-פיק	וינר-בייהאבי
שולהוף-וסרמן	גרוס י'-פלדמן	גרוס פ'-גרוטה
בק-מאוטנר	פרוינד-קורץ	גאנס ט'-גאנס י'
		לוי-שימרל
		שוורץ-סטרניץ

על תוצאות המשחקים נודיע לכם בגיליון הבא. לספורט הידד!

"הגירושים"

אנו זוכרים...

כבר עברה שנה מהזמן שמקסרקטין הנובר נסעו רבים מחברינו. אולי אתם עוד זוכרים את הבנים שיכלו עדיין לשהות בקרבנו אלמלא גחמנות הגורל שנשאה אותם הרחק מאתנו. כבר עברה שנה תמימה מאז עזבו את המעון ונעלמו מעינינו, אבל מלבנו לעולם, לעולם לא! בונדי, קראו לו חבר, עמ' 140

עדות וידאו של יהודה בקון על הגירושים למזרח

"הדבר המאפיין גם כן אותנו, הנוער או הילדים, היה הפחד מטרנספורטים. מידי פעם פתאום היה עוצר, אסור לצאת, או שבא טרנספורט חדש, או שפתאום הקריאו שמות, וחברים מהמעון שלנו הלכו למזרח. זה היה דבר תמיד עצוב, וקשה להסביר את הפחד, האי-ביטחון, מי יצא בפעם הבאה, מי יישאר, והעצבות אחרי שהמעון שלנו חצי ריק או חסרים חברים הכי טובים, והפרדות היו קשות מאוד".

שאלות לדיון:

- האם קיים קשר בין המציאות ההיסטורית (כפי שכתוב בהקדמה ובציר הזמן – שימו לב בעיקר לגירושים בשנת 1942) לבין הנושאים הנידונים בכתב העת?
- מקריאת הקטעים בקמרד, האם יש תחושה של אסון מתקרב? איך אפשר להסביר זאת?

למורה: כתב העת קמרד הוא דוגמא לעצמאות היצירה של ילדים בתקופת השואה וליכולתם להתבטא בנושאים רבים. מקריאה בכתב העת אנו יכולים ללמוד כיצד חיו את חייהם ילדים ובני נוער בגטו, מה עניין אותם, מה היה חשוב להם ומה התפקיד של הדמיון וההומור בגטו.

למדנו מעט על מידת הידיעה וההבנה של הילדים את המציאות האמיתית שהם חיו בה ואת האמצעים בהם נקטו להתמודדות עם המציאות הסובבת אותם. מציאות חייהם של הילדים הושפעה במידה רבה מהעובדה שחלק מהילדים התגוררו במעונות בפיקוחם הצמוד של מדריכים.

איזה תפקיד מילאו המדריכים בחייהם של הילדים בהיים?

ג. העולם שבין מדריכים וילדים בטרזיינשטט

למורה: בטרזיינשטט חלק מהילדים חיו במעונות. הווי תנועות הנוער שימש בסיס לחיים במעונות: במעונות הופעלו הילדים בהדרכת מדריכים צעירים, שהיו לעיתים בוגרים בשנים לא רבות מחניכיהם. במסגרות אלו תפסה האידיאולוגיה הציונית מקום מרכזי. אחד הביטויים לכך היה הקניית ערכים חלוציים לילדים. תפיסת עולם זו הייתה זרה לרבים מהם שכן הם באו מבתי מתבוללים. עם זאת הייתה גם פעילות של קבוצות אידאולוגיות אחרות – פוליטיות ודתיות – על פי הגוונים השונים של יהדות צ'כיה ושל הקבוצות האחרות שהיו בגטו.

כאמור, הרצון להגן על הילדים מפני המציאות הקשה בגטו, הוביל את ההנהגה היהודית להפרדת הילדים מהוריהם. בכך בעצם יצרו חלופה למשפחה. סדר היום והפעילות במעונות הילדים היו באחריות המדריכים. יתרה מכך, מכיוון שבדרך כלל פורקה מסגרת המשפחה, רגשות אינטימיים כמו אהבה, כעס, תלות ועוד אשר הופנו בעבר אל ההורים הופנו כעת אל המדריכים והמדריכות.

במעונות חיו הילדים בפיקוח של מדריכים. כדי ללמוד עד כמה הצליחה מסגרת זו לשמש תחליף למסגרת המשפחתית ואילו תפקידים קיבלו על עצמם המדריכים. נבחן זאת מבעד לעיניהם של הילדים ודרך הביטויים שהשתמשו בהם כשתיארו את המדריכים.

קראו את שלושת המקורות הבאים. לאחר מכן פנו למלא את הטבלה המופיעה בהמשך. בטור א' מלאו את שם המדריך או המדריכה. בטור ב' עליכם לציין איזו דמות הם לדעתכם מחליפים: אב, אם, סבא, אח, משליטי משמעת, מספרי סיפורים, חברים או מורים ועוד. בטור ג' ציינו האם הצליחו המדריכים להעניק לילד את התחושה של הדמות שהם מחליפים.

מקורות:

מעון הנערות הצ'כיות

היום יום האם. הבנות עשו בהתלהבות מתנות לאימהות שלהן. הרגשתי נורא מוזר. ההורים שלי בפלשטינה. השבתי שאני צריכה לתת מתנה בחג הזה למי שאני חשה כלפיה כמעט כמו לאמא שלי, וזו בדיוק הרגשתי כלפי גברת מילשטיין וטלה. שנה וחצי הן דאגו לי כמו אימהות, למה לא אשיב להן כגמולן? אני רוצה להיות כמותן. הכנתי להן מתנות קטנות. הייתה לי תחושה מוזרה כשראיתי את גברת מילשטיין יושבת ליד השולחן! לאט לאט התקרבתי אליה ולבסוף נתתי לה את המתנה, הוספתי נשיקה מתוקה וברחתי. ראיתי שהיא מופתעת ושמחה. אני שמחתי פי מאה יותר ממנה. הלכתי לטלה, רועדת בכל גופי. בירכתי אותה והתחלתי לבכות. פתאום היה לי כל כך נעים. לעולם לא אוכל לשכוח את יום האם של טרזין.

ר"ש, בת שלוש עשרה, היים 28

בעקבותיהם - המדריך למבקר בטרזין, עמ' 13

חינוך יהודי בגטו

בערב שיחה עם המדריכות. הרציתי כמעט שעה שלמה. המדריכות היו עייפות ולא הקדישו אותה תשומת הלב, שהיית דורש אותה. רציתי לעורר ויכוח על חינוך יהודי, אבל לא הצלחתי. מקווה אני, שאצליח בפעם הבאה. מה לענות לילד אשר גונב פחם? הילד רואה, שכל אחד גונב ואובדת לו כל הרגשת מוסר.

17 במרס 1942

"קמרד", גיליון מספר 2, 5 בנובמבר 1943

הבטרויירים*

אני חושב על מה לכתוב והנה ציץ במוחי רעיון. אספר לכם הכל אודות המדריכים - הבטרויירים. הדמות המרכזית במעון A שלנו היא גאורג פרנקל. הוא שולט בנו ביד קשה, אבל הוא משיג הכל, החל משעון מעורר וכלה בארונות. כפי שמסתבר, הוא אויב גדול של טינופת, מפני שב-1 בנובמבר בשעה 8 ו-10 דקות בא רגע שאותו יזכור כל אחד. הבלגן היה אמור להיות מסודר בתוך חמש דקות. יותר לא אספר על [המדריך] יירקה ואעבור לריטה. לסדר ולעניינים אחרים דואגות הבטרויירות ואחת מהן היא ריטה. כמו רוב הנשים היא שולטת ביד מתונה ובזה היא לא שונה. נו, ועכשיו התור של פפה, שמצוי ממש בכל מקום, ובכל מקום שוהה רק דקה. לבישול דואגות הגברות לדררובה ופלוסרובה. מנהלת הפוצקולונה היא דודה אני שסחבנו לה מטאטא, אבל כשאמרה שלא תעשה אורדנונג [סדר] החזרנו לה אותו ברצון. להתראות בגיליון הבא.

מידלאיס.

* מטפל. המחנכים נקראו מדריכים והמטפלים נקראו בטרויירים.

בונדי, קראו לו חבר, עמ' 70

טבלה:

ג. האם המדריך או המדריכה מעניקים תחושה של הדמות החסרה	ב. הדמות שהמדריך או המדריכה מחליפים	א. מדריך או מדריכה (שם אם יש)

למורה: דמות חלופית יכולה למלא את החסר. לעתים היא מנחמת ונותנת תקווה, אבל לעולם לא תהיה הדמות החסרה. לעתים קרובות היא דווקא יכולה להבליט ולהעצים את הכאב על החסר.

סיכום:

טרזיינשטט אינו גטו במובן המקובל של המילה. למעשה לטרזיינשטט היו מאפיינים של גטו וגם של מחנה מעבר ממנו יצאו דרך קבע טרנספורטים אל מחנות הריכוז וההשמדה. גברים, נשים וטף התמודדו עם מציאות יומיומית מורכבת של חיים בצל המוות: הם ניסו להמשיך ולקיים מסגרת משפחתית על אף ההפרדה בין חברי המשפחה. הם נאבקו כדי להשיג מעט אוכל, ולשמור על פרטיות ועל צלם אנוש. תמונת החיים האמיתית בטרזין, ולא האשליה שעיצבו הנאצים, הולכת ומתבהרת עם קריאת עדויותיהם וסיפוריהם של הילדים בטרזיינשטט. קולם של הילדים פותח בפנינו צוהר אל מקום בו שמשו בערבוביה כוח החיים והתקווה לצד הכאב, האובדן והמוות. מתוך כ-15,000 הילדים שהיו בטרזיינשטט, שרדו כ-150 בלבד.

בפעילות נפגשתם עם מגוון עדויות מגטו טרזיינשטט המספרות את סיפורם של חלק מהילדים בגטו.

יהודה בקון מתאר באמצעות חלומותיו את המרחק הבלתי-נתפס בין הבית מלפני המלחמה, גטו טרזיינשטט ומחנה אושוויץ: "בטרזיינשטט חלמנו [...] חלמתי שאני בחזרה בבית, חלמתי שאני פוגש חברים מהכיתה [...]. כאשר באנו לאושוויץ כבר אף פעם לא חלמנו על הבית, החלום הכי גדול זה היה טרזיינשטט".